

ΖΩΗ Ε. ΡΩΠΑΪΤΟΥ

Η επιτόπια έρευνα στον νομό Αιτωλοακαρνανίας: η περίπτωση της Επαρχίας Ξηρομέρου

Στη μνήμη του Κωνσταντίνου Τσαπαρέλη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ: Αρχικά γίνεται μνεία προηγούμενων λαογραφικών αποστολών ερευνητών του Κέντρου Λαογραφίας και αναφορά σε συλλογές λαογραφικού υλικού (χειρόγραφα) που κατατέθηκαν ή εστάλησαν στο Κέντρο από ντόπιους κυρίως συλλογείς, οι οποίοι εργάστηκαν από προσωπικό ενδιαφέρον ή παρακινήθηκαν από τον Γεώργιο Μέγα. Ακολούθως παρουσιάζονται συνοπτικά η περιοχή της επαρχίας Ξηρομέρου και τα κύρια χαρακτηριστικά της κοινωνικής μονάδας, στην εξέλιξη τους με το πέρασμα του χρόνου. Κατόπιν το ενδιαφέρον εστιάζεται: α) στη συμπεριφορά των γυναικών μπροστά στο θάνατο (μοιρολόγια κλπ.) και β) στη συμπεριφορά των ανδρών (με το τραγούδι και το χορό) σε χαρμόσινα γεγονότα (πανηγύρια, ονομαστικές εορτές). Ιδιαίτερα αναλύεται ο ξεχωριστός τρόπος με τον οποίο χορεύεται ο τσάμικος, εκεί. Γίνεται τέλος αναφορά στους σημερινούς προβληματισμούς των γηγενών (π.χ. αναγκαστική αλλαγή είδους καλλιέργειας) και στις κοινωνικές συμπεριφορές των εν Αθήναις Ξηρομεριτών (επαφή με το πάτριο έδαφος, δημιουργία συλλόγων κ.λπ.).

Λέξεις-κλειδιά: κοινωνική οργάνωση, οικονομία, μουσική, χορός, τσάμικος

Τον δρόμο των λαογραφικών αποστολών στην Αιτωλοακαρνανία άνοιξε ο συντάκτης μουσικολόγος Σπύρος Περιστέρης, που πραγματοποίησε επιτόπια έρευνα στο Ξηρόμερο στα 1961¹, 1964 και 1966² και το πέρασμά του έχει αποτυπωθεί στη συλλογική μνήμη της περιοχής.

1. Κ.Λ., χφο 2381 (Αιτωλικόν, Γουριά, Αστακός, Μαχαιράς, Αγρίνιον, Θέρμον, Προυσός, Σταμνά, Πεντάλοφος, Νεοχώριον, Κατοχή, Παλαιομάνινα, συλλ. Σπ. Δ. Περιστέρης, 1961).

2. Κ.Λ., χφο 3037 (Βόνιτσα, Θύριον, Νέα Καμαρίνα, Μοναστηράκιον Βονίτσης Ξηρομέρου, Καρυνά, Αλέξανδρος Λευκάδος, συλλ. Σπ. Δ. Περιστέρης, 1966).

Την ίδια εποχή, το 1964³, ο Γεώργιος Αικατερινίδης, πρωτοπόρος για τη χρονική εκείνη περίοδο, κινηματογραφούσε το τριήμερο πανηγύρι τ' Αη Συμιού στο Μεσολόγγι και το 1967⁴ με ειδική αποστολή κάλυπτε με κινηματογράφιση, ηχογραφήσεις και φωτογραφίες, τοπικά νεκρικά έθιμα στο χωριό Αετός Αιτωλοακαρνανίας.

Σχεδόν είκοσι χρόνια μετά, το 1982⁵, η Ελένη Ψυχογιού βρίσκει τα ίχνη του Περιστερή στη Βόνιτσα Ξηρομέρου, συλλέγει ποικίλο λαογραφικό υλικό αλλά σκύβει περισσότερο σε ό,τι αφορά τον τρίτο σταθμό της ζωής, τον θάνατο και τις συμπεριφορές των γυναικών της περιοχής σε σχέση με αυτόν.

Εκτός από τα χειρόγραφα των ερευνητών του, στο Κέντρο έχουν κατατεθεί χειρόγραφα διαφόρων συλλογών της περιοχής, κυρίως δημοδιδασκάλων, οι οποίοι συνέλεξαν ποικίλο λαογραφικό υλικό και το κατέτασσαν σύμφωνα με τα *Ζητήματα Λαογραφίας* του Γεωργίου Μέγα, έπειτα από κάλεσμα του ίδιου, μέσω των Επιθεωρητών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης.

Ένας από αυτούς ο Νικόλαος Μόσολας το 1953⁶ απέστειλε λαογραφικό υλικό από τις κοινότητες Μύτικα, Κανδήλα, Βάρνακα, Βάτο, Παναγούλα και Αρχοντοχώριον. Ο Νικόλαος Μόσολας είναι από τους ελάχιστους, που εξηγεί τον τρόπο με τον οποίο διεξήγαγε την έρευνα. Γράφει λοιπόν: *Δια να δίδονται αι απαντήσεις μας ορθώς, προσφερόμεν εις τους πλέον ηλικιωμένους των πέριξ χωρίων παρ' ὧν και παραλαμβάνομεν ὅσα διαφεύγουν της προσωπικής μας πείρας και παρατηρήσεως.*

Ιδιάζουσα είναι η περίπτωση του Δημ. Λουκόπουλου, ο οποίος ήταν δημοδιδάσκαλος, αλλά είχε αποσπασθεί στο Λαογραφικό Αρχείο, όπως λεγόταν τότε το Κέντρο Λαογραφίας και ήταν, αρχικά, βοηθός του τότε διευθυντή του, Στίλωνα Κυριακίδη. Ο Λουκόπουλος το 1931⁷ συνέλεξε λαογραφικό υλικό από την περιοχή του Ξηρομέρου, που αφορά σε παραδόσεις, ήθη και έθιμα, υλικό βίο και γλωσσικό υλικό.

Ζήτησα να μεταβώ στον νομό Αιτωλοακαρνανίας και συγκεκριμένα στην Επαρχία Ξηρομέρου, λόγω εντοπιότητας εξ αγχιστείας, πράγμα που εισακούστηκε από τη Διεύθυνση του Κέντρου. Έτσι πραγματοποίησα εκεί τέσσερις λαογρα-

3. Κ.Λ., χφο 2889 (Μεσολόγγιον, συλλ. Γ. Ν. Αικατερινίδης, 1964).

4. Κ.Λ., χφο 3208 (Αετός Ξηρομέρου, Γ. Ν. Αικατερινίδης, 1967).

5. Κ. Λ., χφο 4192 (Παλιάμπελα Βονίτσης Αιτωλοακαρνανίας, 1982).

6. Κ.Λ., χφο 2005 (Μύτικας, Κανδήλα, Βάρνακας, Παναγούλα, Αρχοντοχώρι Βόνιτσας Αιτωλοακαρνανίας, συλλ. Νικ. Μόσολας, 1953).

7. Κ.Λ. χφο 972 (Ακαρνανία, συλλ. Δημ. Λουκόπουλος, 1931).

φικές αποστολές κατά τα έτη 1983 και 2003, 2004 και 2005. Οι κάτοικοι με αντιμετώπισαν ως δικό τους άνθρωπο και η επικοινωνία μαζί τους ήταν εύκολη. Το γεγονός μάλιστα ότι ο σύζυγός μου ήταν πρόεδρος της Ομοσπονδίας Πολιτιστικών Συλλόγων Ξηρομέρου συνέτεινε στο να γίνουν τα πράγματα ακόμα πιο εύκολα.

Δεν ήταν όμως τόσο εύκολη η εξοικείωσή μου με το ακαρνανικό γλωσσικό ιδίωμα. Οι Ακαρνάνες, ως γνωστόν, «τρώνε» όλα τα φωνήεντα, έχουν πολλές ιδιωματικές λέξεις και αντί να τονίζουν την προπαραλήγουσα, τονίζουν την συλλαβή πριν από αυτήν.

Έτσι, μέχρι να συνηθίσω τον τρόπο ομιλίας είχα διάφορα παθήματα. π.χ. κάποτε μια γυναίκα στο Μαχαιρά Ξηρομέρου με ρώτησε: – *το βάφτ'σατε*; Εννοώντας αν βαφτίσαμε το παιδί. Εγώ της απάντησα:

– *Ναι, το βάψαμε πέρσι...* εννοώντας ότι βάψαμε το σπίτι.

Αυτά βέβαια γρήγορα ξεπεράστηκαν και μπόρεσα σιγά-σιγά να καταλαβαίνω το ιδίωμα, αλλά πολύ περισσότερο τη νοοτροπία των ανθρώπων.

Αφού παρουσιάσω την περιοχή και τα κύρια χαρακτηριστικά της κοινωνικής μονάδας, θα αναφερθώ σε δύο στοιχεία της περιοχής, που με εντυπωσίασαν από την αρχή και συνεχίζουν να με εντυπωσιάζουν ακόμη. Τα στοιχεία αυτά είναι αφενός η συμπεριφορά των γυναικών όσον αφορά τα έθιμα του θανάτου και αφετέρου ο τρόπος που χορεύουν οι Ξηρομεριτες τον τσάμικο χορό. Τέλος, θα κλείσω την ανακοίνωσή μου με τους σημερινούς προβληματισμούς των Ξηρομεριτών.

Το Ξηρόμερο, αποτελεί τη δυτική επαρχία της Αιτωλοακαρνανίας. Εκτείνεται προς βορρά μέχρι τη Βόνιτσα και το Άκτιο και προς νότο μέχρι τις εκβολές του Αχελώου, στο χωριό Κατοχή. Η νότια περιοχή του είναι εύφορη με αρδευόμενες πεδιάδες. Η περιοχή του Κεντρικού - Δυτικού Ξηρομέρου στερείται υδάτινων πόρων και οι λίγες πεδινές εκτάσεις της είναι ξερικές και δυσκολοκαλλιέργητες. Και το βορινό τμήμα είναι επίσης τραχύ, δυσκολοπάτητο και άνυδρο μέχρι πρότινος. Γι' αυτό ονομάστηκε και «Ξηρόμερο» όλη η ευρύτερη περιοχή.

Τα παλιότερα χρόνια η έλλειψη επαρκών πόρων ανάγκαζε πολλούς κατοίκους να ξενιτεύονται. Όσοι έμεναν στο χωριό ασχολούνταν με γεωργικές και κτηνοτροφικές εργασίες που τους ανάγκαζαν να βρίσκονται όλη μέρα στα χωράφια και στις στάνες. Η οικονομία, λοιπόν, στηριζόταν στη γεωργική και στην κτηνοτροφική παραγωγή, και παράλληλα στη συλλογή βελανιδιού, δεδομένου ότι υπήρχε εκεί το μεγαλύτερο βελανιδοτόπι όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά, και στα Βαλκάνια.

Την εποχή του μαζέματος του βελανιδιού, Αύγουστο και Σεπτέμβριο, οι άνθρωποι έμεναν στα *γουρδιά*. Αυτά ήταν πρόχειρες εποχικές εγκαταστάσεις. Εκεί, τα βράδια, στ' αλώνια, όπου liaζόταν το βελανίδι, γινόταν ο διαχωρισμός του από το κέλυφος. Τότε όλοι μαζί έπιαναν την κουβέντα, τα αστεία και τα πειράγματα, τραγουδούσαν έλεγαν παραμύθια, έκαναν παντομίμες, έπιαναν και το χορό.

Η συγκέντρωση του βελανιδιού, γινόταν στον Αστακό και διοχετευόταν από εκεί προς βυρσοδεφικές και βαφικές μονάδες στην υπόλοιπη Ελλάδα: Πειραιά, Χανιά, Μυτιλήνη.

Παράλληλες ασχολίες ήταν η οικιακή επεξεργασία του μαλλιού από τον κούρο μέχρι την ύφανση, που στηριζόταν στο γυναικείο εργατικό δυναμικό και η ποιμενική ξυλογλυπτική.

Στην εξεταζόμενη κοινωνία ίσχυε το πατριαρχικό σύστημα: Χαίρονταν όταν αποκτούσαν αγόρι, *π' τσαρά*, όπως λένε χαρακτηριστικά και λυπόντουσαν όταν το νεογέννητο ήταν κορίτσι. Οι γυναίκες, μέχρι πρό τινος, αποκαλούσαν *αφέντη* τον κουνιάδο και έδειχναν σεβασμό στα αρσενικά μέλη της οικογένειας. Ωστόσο εκτιμούσαν και εκτιμούν τη «σωστή» γυναίκα [εργατική, υπάκουη]. *Την έχουν καλή*, όπως είναι η τοπική έκφραση.

Οι Ξηρομερίτες είναι άνθρωποι που δεν δέχονται εύκολα ξένο ζυγό. Πολλοί πολέμησαν στην επανάσταση του 1821 και οι ντόπιοι μιλάνε για τον Κατσαντώνη και τον Καραϊσκάκη λες και είναι κοντινοί τους άνθρωποι χρονικά, αλλά και συναισθηματικά. Υπήρξε, επίσης, μεγάλη συμμετοχή στην Αντίσταση κατά την περίοδο 1941-1944. Αισθάνονται μεγάλη ψυχική φόρτιση όταν μιλάνε για την Αντίσταση και υπάρχει πολύ υλικό για τον ερευνητή αυτού του τομέα.

Στα θέματα τιμής είναι πολύ αυστηροί. Ο Λουκόπουλος μιλάει για τη διαπόμπευση της γυναίκας που δεν υπάκουε στους κοινωνικούς κανόνες. Τις πληροφορίες επαναλαμβάνει το 1959⁸ ο δημοδιδάσκαλος Χρυσοβίτης Ξηρομέρου Γ. Παπατρέχας. Αλλά και το 1983⁹ μια πληροφορήτρια από τον Μαχαιρά, είτε χαρακτηριστικά: «*Τρία πράματα είχαμε τότε και χωρίς αυτά είμαστε μηδέν: τιμή, ζωή και περιουσία*».

Ένα ακόμη χαρακτηριστικό της ιδιοσυγκρασίας των ανθρώπων είναι η υπερηφάνεια. Δεν υπάρχει το φαινόμενο, της ζητιανιάς-μπουλαριάς που έχουν

8. Κ.Λ. χρο 2293 (Χρυσοβίτσα Ακαρνανίας, συλλ. Γ. Παπατρέχας, 1959).

9. Κ.Λ. χρο 4125 (Μαχαιράς Ξηρομέρου Αιτωλοακαρνανίας, συλλ. Ζ. Ρωπαΐτου, 1983),

επισημάνει οι συνάδελφοί μου Αλεξάκης,¹⁰ Τερζοπούλου¹¹ και Ανδρουλάκη¹², που ασχολήθηκαν με την περιοχή της Ναυπακτίας. Προσπαθούσαν να είναι αυτάρκεις με τα ζώα τους και με τα χωράφια τους. Αυτούς που δεν είχαν γη, τους έβλεπαν υποτιμητικά. Η λέξη *παρασποριάρης*, που αναφέρεται στους μη έχοντες γη, έχει και μεταφορική σημασία, δηλώνοντας τον αξιολύπητο άνθρωπο. Επίσης με οίκτο έβλεπαν τους *σώγαμπρους* και τους *ακληρίτες*.

Όσον αφορά τον τρίτο σταθμό της ζωής, τον θάνατο και τις επιμνημόσυνες λειτουργίες, έχει ασχοληθεί σε βάθος η Ελένη Ψυχογιού¹³. Αυτό που μπορώ να πω συμπληρωματικά είναι, ότι οι γυναίκες στο Ξηρόμερο μοιρολογούν τους νεκρούς τους, όχι μόνο στις κηδείες και στα μνημόσυνα, αλλά και κατά μόνας στο σπίτι, σε ανύποπτο χρόνο και στα μνήματα, με αυτοσχέδια μοιρολόγια. Την ικανότητα αυτή, να δημιουργούν αυτοσχέδια μοιρολόγια την έχουν όλες οι γυναίκες της περιοχής.

Χαρακτηριστικά, μία μητέρα που έχασε τα δύο πρώτα της παιδιά σε πολύ μικρή ηλικία, έλεγε ένα μοιρολόι για τα παιδιά τα αυτά την ώρα που έπλεκε, έραβε ή κεντούσε. Αυτά γίνονταν τη δεκαετία του '30¹⁴. Πενήντα χρόνια αργότερα, το 1983, νοσηλευόμενη σε νοσοκομείο της πρωτεύουσας, καθιστή στο κρεβάτι του νοσοκομείου ακούστηκε να λέει το ίδιο παλιό μοιρολόι:

*Πάει ο καιρός, πουλάκι μου, που 'ρχόσουν πετώντας,
τώρα σου κόψαν τα φτερά ούτε και περπατώντας.*

10. Κ.Λ. χρο 4372 (Άνω Χώρα, Ναυπακτίας, Αιτωλοακαρνανίας, συλλ. Ελ. Αλεξάκης, 1989).

11. Κ.Λ. χρο 4431 (Άνω Χώρα, Ναυπακτίας, Αιτωλοακαρνανίας, συλλ. Μιρ. Τερζοπούλου, 1991).

12. Κ.Λ. χρο 4424 (Πέρκος, Ναυπακτίας, Αιτωλοακαρνανίας, συλλ. Μαρία Ανδρουλάκη, 1990). Βλ. ακόμη: Σωτήριος Μιλτ. Κωτσόπουλος, *Ναυπακτία*, επιμ. Ν. Αλ. Παπανικολάου χ.χ., επανέκδοση Σύλλογος Πλατανιωτών Ναυπακτίας της Αθήνας, σ. 45, Π. Δ. Μαστροδημήτρης, *Ο ζητιάνος του Καρκαβίτσα*, Καρδαμίτσα, Αθήνα 1985, σ. 42-46, Θανάσης Παπαθανασόπουλος, «Οι Μπουλιαραίοι και τα μπουλιάρικα», *Ελληνικά Θέματα*, Αθήνα 1969, Γεώργιος Τσουκνίδας, «Ρηματικά ουσιαστικά στα Μπουλιάρικα της Ναυπακτίας», *Ναυπακτιακά*, τ. ΣΤ, σ. 673-677, Αθήνα 1994.

13. Ελένης Ψυχογιού, *«Μαυρηγή» και Ελένη. Τελετουργίες θανάτου και αναγέννησης*, δημοσιεύματα του Κέντρου Ερεύνες της Ελληνικής Λαογραφίας αρ.24, Αθήνα 2008.

14. Το γεγονός και το αυτοσχέδιο μοιρολόι, μου τα αφηγήθηκε ο Γεώργιος Ι. Κοκοσούλας, από το Μεσολόγγι, πράγμα που σημαίνει ότι η συνήθεια των γυναικών να μοιρολογούν τους νεκρούς τους, όποτε αισθανθούν την ανάγκη, υπάρχει όχι μόνο στο Ξηρόμερο (Ακαρνανία) αλλά και στην Αιτωλία (Μεσολόγγι).

Από το μοιρολόι και τον θρήνο ερχόμαστε στο τραγούδι και τον χορό. Οι άνθρωποι εδώ αγαπούν πολύ τον χορό και το τραγούδι. Ένα από τα στοιχεία που συνθέταν την προσωπικότητα του καλού γαμπρού ήταν, όσο κι αν φαίνεται παράξενο, η ικανότητά του στον χορό και στο τραγούδι. Έχαιρε μεγάλης εκτιμήσεως ο καλός χορευτής.

Από την πρώτη επαφή μου με τον χώρο και τους ανθρώπους, μου έκανε εντύπωση ο τρόπος που χόρευαν τον τσάμικο, τον οποίο αγαπούν περισσότερο από τους άλλους χορούς.

Αυτό που χαρακτηρίζει ακόμη και σήμερα τον τσάμικο χορό στο Ξηρόμερο, είναι η αργή κίνηση που επιβάλλει ο χορευτής στον εαυτό του και στα όργανα που τον συνοδεύουν. Και μιλάμε για τον πρώτο χορευτή που τον παρακολουθούν και οι άλλοι στα βήματά του.

Τα βήματα είναι μικρά και αργά, κυρίως με μια αιώρηση του ποδιού από το ένα στο άλλο που διαρκεί περισσότερο από όσο συνηθίζεται αλλού. Η αργή κίνηση απαιτεί ιδιαίτερα μεγάλη ικανότητα και τέχνη αφού υποχρεώνει τον χορευτή να μένει περισσότερο χρόνο στο ένα πόδι. Ανάλογα μεταφέρεται και στις κινήσεις των χεριών, ιδιαίτερα του δεξιού, και συνοδεύεται με μια σοβαρότητα στο πρόσωπο.

Βλέπουμε να κυριαρχείται ο χορευτής από πληθώρα συναισθημάτων, να αυτοσυγκεντρώνεται και να δίνει την εντύπωση ότι δεν αισθάνεται τα μάτια που τον κοιτάζουν. Μοιάζει σαν να επιτελεί μόνος κάποια ιεροτελεστία.

Ο δεύτερος χορευτής παίζει σημαντικό ρόλο και αυτός, γι' αυτό πρέπει να είναι έμπειρος, να συγχρονίζεται με την εκτέλεση των κινήσεων του πρώτου, να τον ακολουθεί και να γίνεται ο ρυθμιστής της ομάδας. Οι υπόλοιποι χορευτές, εκτελούν απλώς το βασικό χορευτικό μοτίβο.

Πρέπει να σημειώσουμε ότι υπάρχουν χαρακτηριστικές κινήσεις του πρώτου χορευτή, που φαίνονται σαν κινήσεις άμυνας, πολεμικές. Π.χ. το χέρι στο μέτωπο με την παλάμη προς τα έξω φαίνεται σαν στάση πολεμιστή που προστατεύει τον εαυτό του, συγκεκριμένα το κεφάλι του, κρατώντας σε απόσταση τον αντίπαλο. Επίσης η κάμψη προς τα πίσω, με τα γόνατα λυγισμένα προς τα μπρος και το σώμα ριγμένο προς τα πίσω, μοιάζει με την πτώση πολεμιστή.

Η κορύφωση της έκφρασης του τσάμικου χορού για τον Ξηρομερίτη, είναι ο χορός στα ποτήρια. Μετρημένοι ήταν οι χορευτές που μπορούσαν να χορέψουν στα ποτήρια. Όσοι μπορούσαν να το κάνουν αυτό, θεωρούνταν δεινοί χορευτές.

Ο χορευτής τοποθετούσε τρία ποτήρια στο έδαφος σε σχήμα τριγώνου και σε απόσταση μισού βήματος το ένα από το άλλο. Όταν άρχιζε ο χορευτικός σκοπός από την κομπανία, ο χορευτής ανέβαινε πάνω στα ποτήρια και εκεί ολοκλήρωνε τον χορό του.

Οι Ξηρομερίτες χορευτές ήταν απαιτητικοί. Μπορούσαν να διορθώνουν τους οργανοπαίχτες και να εξαιρούν όργανο από την κομπανία αν δεν εναρμονιζόταν με τα υπόλοιπα. Γι' αυτό, κλαρινοπαίχτες που δούλευαν στα μεγάλα αστικά κέντρα, απέφευγαν να πηγαίνουν σε πανηγύρια του Ξηρομέρου. Αντίθετα, οργανοπαίχτες από τη Λευκάδα και την Ήπειρο μπορούσαν να ικανοποιήσουν τους Ξηρομερίτες, γιατί οι περιοχές αυτές έχουν περίπου τις ίδιες προτιμήσεις όσον αφορά τη μουσική¹⁵.

Η ίδια η περιοχή όμως του Ξηρομέρου ήταν αυτή που είχε τους καλύτερους κλαρινοπαίχτες: Μαργέλη, Φουσκομπούκα, τον πατέρα του Μόσχου του γνωστού σαντουρίστα, τον Τουρκοβασίλη, Σαλέα, Βασιλόπουλο.

Οι ηλικιωμένοι Ξηρομερίτες, μάλιστα, σήμερα, δεν ικανοποιούνται από τον τρόπο που οι σύγχρονοι οργανοπαίχτες «παίζουν» τα τραγούδια και τούτο οφείλεται στο γεγονός ότι άλλαξαν τον τρόπο απόδοσης των τραγουδιών και πρόσθεσαν στοιχεία ανατολίτικα και *αμανετζήδικα* στις εκτελέσεις τους, πράγμα που δεν ήταν ποτέ στην μουσικοχορευτική παράδοση της περιοχής. Γι' αυτό λένε: *το γύφτ'σαν το τραγούδι*. Οι νέοι όμως, επειδή δεν έχουν παλιά ακούσματα, προσαρμόζονται σ' αυτόν τον τρόπο απόδοσης. Είναι ενδιαφέρον να παρακολουθήσει κανείς τις αλλαγές που υφίστανται με το πέρασμα του χρόνου ο χορός και το τραγούδι.

Ήμουνα στην Ηγουμενίτσα για ένα γάμο, τον Σεπτέμβρη του 2005. Στο τραπέζι του γάμου σε κάποια στιγμή, πρώτος χορευτής ήταν ο νονός του γαμπρού. Έτυχε να είναι Ξηρομερίτης. Μετά το τέλος του χορού τον πλησίασε ο θεός του γαμπρού, που είχε τη φήμη του καλύτερου χορευτή στην περιοχή, και του είπε εις επήκοον όλων : *«Να ζήσεις. Να χόρευα έτσι, ρε παιδί μου, κι ως μου έλειπε ένα χέρι»*.

Προχωρούμε στο μετασχηματισμό της περιοχής. Μετά τον Εμφύλιο οι άνθρωποι αναγκάζονταν να φεύγουν από τα χωριά λόγω του διχασμού αλλά και για μια καλύτερη ζωή και χάνονταν τα ίχνη τους στα μεγάλα αστικά κέντρα. Οι διάφορες καλλιέργειες όμως, που γίνονταν πιο παλιά, απαιτούσαν πολλούς ανθρώπους για να αποδώσουν. Έτσι, όσοι έμειναν, περιορίστηκαν στην καλλιέργεια του καπνού, που τους εξασφάλιζε μεγαλύτερο εισόδημα ενώ παλιότερα, μόνο

15. Οι Χαλκιάδες ήταν πολύ αγαπητοί στο Ξηρόμερο. Την Παρασκευή 9-5-2008 ο Λάκης Χαλκιάς επισκέφθηκε το Κέντρο Λαογραφίας. Του έδωσα να διαβάσει την ανακοίνωση αυτή και το έκανε με μεγάλη προθυμία. Πρόσθεσε μάλιστα ότι, όταν πήγαιναν οι Χαλκιάδες στο Ξηρόμερο, τύχαινε, κάποιος χαροκαμένος από συγγενικό του πρόσωπο, να τους ζητήσει να τον «φέρουν» πίσω, πάνω στο γλέντι, με κάποια θρηνηωδία στο κλαρίνο.

συμπληρωματικά και παράλληλα προς τις άλλες καλλιέργειες καλλιεργείτο ο καπνός. Η κτηνοτροφία άρχισε και αυτή να φθίνει, λόγω ελλείψεως εργατικών χεριών. Το βελανίδι υποκαταστάθηκε από άλλα υλικά και έπαψε να είναι απαραίτητο στη βυρσοδεψία. Σταμάτησε λοιπόν η συλλογή βελανιδιού και ο Αστακός από διαμετακομιστικό κέντρο, άρχισε να μεταβάλλεται σε τουριστικό. Σιγά-σιγά άρχισε η εξασθένηση των εθίμων, που εντάθηκε με την ανάπτυξη της τεχνολογίας, η οποία τείνει να εξισώσει τη ζωή του χωριού με αυτήν της πόλης. Έτσι το έργο του ερευνητή αλλάζει, γιατί τα φαινόμενα της παραδοσιακής ζωής σβήνουν και αναδύονται νέα στοιχεία συνδεδεμένα με τον αστικό τρόπο ζωής.

Σήμερα, παρά το ανεπτυγμένο οδικό δίκτυο, το οποίο εξασφαλίζει σ' όλα τα χωριά τόσο την μεταξύ τους επικοινωνία, όσο και με τα κέντρα του νομού και την πρωτεύουσα και παρά το γεγονός ότι με τις γεωτρήσεις που έγιναν τα τελευταία χρόνια, το Ξηρόμερο έπαψε να είναι άνυδρο, ωστόσο η οικονομική ζωή της περιοχής για όσους εναπομένουν, βρίσκεται σε καμπή, διότι η νέα γεωργική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης υπαγορεύει την εγκατάλειψη της καλλιέργειας του καπνού, πράγμα που προβληματίζει τους ανθρώπους για το μέλλον.

Θα τελειώσω αφιερώνοντας λίγες γραμμές στους Ξηρομερίτες που έχουν εγκατασταθεί στην Αθήνα, οι οποίοι έχουν ιδρύσει συλλόγους και είναι σε άμεση επαφή με τα χωριά τους, συνεχίζοντας να είναι προσηλωμένοι στην οικογένειά τους με τη στενή έννοια, αλλά και στο σόι, την ευρύτερη οικογένεια, παρευρισκόμενοι σε όλες τις θρησκευτικές και κοινωνικές εκδηλώσεις των μελών του, είτε γίνονται στο Ξηρόμερο είτε στην Αθήνα. Στις εκδηλώσεις αυτές θα υπάρχουν πολλά γλυκά αλλά δεν θα λείπουν και οι κουραμπιέδες που τους φτιάχνουν πάντα τις χαρούμενες μέρες και όχι μόνον τα Χριστούγεννα. Κι όταν έρθει η ώρα του χορού θα μπουν στον χορό και θα χορέψουν τον τσάμικο με τον δικό τους τρόπο, που νομίζω είναι αναγνωρίσιμος, παρ' όλο που ζούμε σε εποχή αφομοίωσης και ισοπέδωσης των χαρακτηριστικών στοιχείων της κάθε περιοχής.

SUMMARY

ZOI E. ROPAITOU

***Fieldwork in the Prefecture of Aetoloakarnania (Western Greece)
A Case Study in the Region of Xeromero***

Initially previous folklore missions of researchers of the Hellenic Folklore Research Center are set out and a report to collections of folklore material (manuscripts) filed or sent to the Center from local collectors who were urged by personal interest or were exhorted by Georgios Megas. Following the area of the Prefecture of Xiromero and principal characteristics of the social unit are presented in summary, their evolution in the lapse of time. Then this interest is focused on: a) conduct of women in front of death (dirge etc) and b) conduct of men (with song and dance) in festive events (fairs, name days). In particular, is analyzed the special manner by which a kind of round folk dance (tsamikos) is danced there. Finally it reference is made to today's questionings of natives (i.e. forced change of the kind of cultivation) and social behaviors of people from Xiromero in Athens (contact with native land, creation of cultural associations etc).

Εικ. 1. Αποψη του χωριού
Μαχαιράς (επαρχία Ξηρομέρου
νομού Αιτωλοακαρνανίας).

Εικ. 2. Τώρα (2009)
έχουν απομείνει λίγα μικρά
κοπάδια αιγοπροβάτων
στην πρότερον και έξοχην
κτηνοτροφική περιοχή
του Ξηρομέρου
(επιτόπια έρευνα 2006).

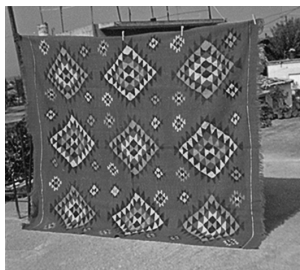
Εικ. 3. Ξυλόγλυπτη κούπα
και ρούκα, δείγμα ντόπιας
ξύλογλυπτικής. Ξυλόγλυπτης,
ο Μαχαιριώτης δάσκαλος
Γεράσιμος Ηρ. Παπατρέχας.
(αρ. χ/φου 4215).

Εικ. 4. Κηροπήγιο με
γλυπτή διακόσμηση
που παριστάνει
φίδι σε περιέλιξη
και ξύλινο κουτάλι.
Ξυλόγλυπτης:
Γ. Η. Παπατρέχας.
(αρ. χ/φου 4215).

Εικ. 5. Ο Μαχαιριώτης
ξύλογλύπτης, δάσκαλος,
συγγραφέας και συλλογέας
λαογραφικού υλικού
Γ. Η. Παπατρέχας.
(Αρ. χ/φου 4215).

Εικ. 6. Χράμι ηλικίας 100 χρόνων, δείγμα ντόπιας υφαντικής. Το χρησιμοποιούσαν για πρόχειρο στρωσίδι (αρ. χ/φου 4215)

Εικ. 7. Κιλίμι υφαντό. Υφάντρα η Σταυρούλα Βότση κάτοικος Μαχαιρά (αρ. χ/φου 4215)

Εικ. 8. Μάζεμα καπνού. Από τη δεκαετία του 1970 η αγροτική παραγωγή περιορίστηκε στην καλλιέργεια του καπνού (φωτ. αρχείο Γ.Ι. Κοκοσούλα).

Εικ. 9. Αρμάθιασμα καπνού, δεκαετία του 1970 (φωτ. αρχείο Γ. Ι. Κοκοσούλα).

Εικ. 10. Καπνά στις
λιάστρες. Μαχαιράς 1983
(αρ. χ/φου 4215).

Εικ. 11. Αυτοσχέδιο
μοιρολόι στο σπίτι.
Στον τοίχο οι φωτογραφίες
των πεθαμένων οικείων
(Μαχαιράς Ξηρομέρου,
επιτόπια έρευνα 2006)

Εικ. 12. Αυτοσχέδιο μοιρολόι
«κατά μόνας»
(Μαχαιράς Ξηρομέρου,
επιτόπια έρευνα 2006).

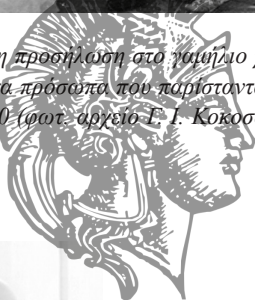
ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΘΗΝΩΝ

Εικ. 13. Απόλυτη προσήλωση στο γαμήλιο χορό
φανερώνουν τα πρόσωπα που παρίστανται.
Δεκαετία του 1970 (φωτ. αρχείο Γ. Γ. Κοκοσούλα).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Εικ. 14. Αγία Παρασκευή, προάστιο
Αθήνας, 10-9-2000.
Ξηρομερίτης (με την ευκαιρία
κάποιας βάπτισης) χορεύει
τον τσάμικο με τον «ξηρομερίτικο»
τρόπο, που είναι αναγνωρίσιμος.
(Δεξί χέρι σηκωμένο ψηλά,
αυτοσυγκέντρωση, μεγαλείο και χάρη).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ